

اثر مولیبدن بر برخی شاخص‌های بیوشیمیایی گیاه باقلا (*Vicia faba* L.) رقم سرازیری

نسیم طهماسبی^۱، سیدعبدالله افتخاری^{*۱} و مختار حیدری^۲

^۱ گروه علوم باغبانی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، خوزستان، ^۲ گروه علوم و مهندسی باغبانی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان، ملائانی، خوزستان

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۳/۰۸، تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۸/۰۸/۱۱)

چکیده

آزمایش حاضر به منظور بررسی اثر مولیبدات آمونیوم بر برخی شاخص‌های بیوشیمیایی گیاه باقلا در شرایط آب و هوایی اهواز (خوزستان، جنوب غربی ایران) انجام شد. آزمایش در شرایط مزرعه و با اعمال تیمارهای زیر انجام شد: شاهد (بدون کاربرد مولیبدن)، کاربرد خاکی ۱/۵ و ۳ کیلوگرم مولیبدات آمونیوم در هکتار، محلول‌پاشی ۱۰ و ۲۰ میلی‌گرم در لیتر مولیبدات آمونیوم، ترکیب کاربرد خاکی ۱/۵ کیلوگرم مولیبدات آمونیوم در هکتار به همراه محلول‌پاشی برگ ۲۰ میلی‌گرم در لیتر مولیبدات آمونیوم و ترکیب کاربرد خاکی ۳ کیلوگرم مولیبدات آمونیوم در هکتار به همراه محلول‌پاشی برگ ۱۰ میلی‌گرم در لیتر مولیبدات آمونیوم. نتایج نشان دادند غلظت مولیبدن بذر در تمام تیمارهای مولیبدن افزایش معنی داری نسبت به تیمار شاهد داشت و بیشترین مولیبدن بذر در تیمار کاربرد خاکی ۳ کیلوگرم مولیبدات آمونیوم در هکتار به همراه محلول‌پاشی برگ ۱۰ میلی‌گرم در لیتر مولیبدات آمونیوم بود. تیمارهای مولیبدات آمونیم موجب افزایش معنی دار کل کاروتنوئیدها، کلروفیل کل، تعداد بذر و ارتفاع گیاه، و هم چنین وزن تر و خشک غلاف و بذر نسبت به تیمار شاهد شد. کاربرد مولیبدن به طور معنی داری میزان نیترات بذر و پوسته غلاف باقلا را کاهش داد. کمترین مقدار نیتريت بذر در تیمار محلول‌پاشی برگ ۲۰ میلی‌گرم در لیتر مولیبدات آمونیوم بود. کمترین نیتريت بذر در تیمار محلول‌پاشی برگ ۲۰ میلی‌گرم در لیتر مولیبدات آمونیوم بود. کاربرد ۳ کیلوگرم در هکتار مولیبدات آمونیم به طور معنی داری کربوهیدرات‌های محلول برگ (پنتوزها، هگزوزها و گلوکز) و پروتئین بذر را افزایش داد. هم چنین بیشترین میزان فنل کل بذر در گیاهان تیمار شده با مقادیر ۱/۵ و ۳ کیلوگرم در هکتار مولیبدات آمونیم بود. نتایج نشان داد هر دو روش کاربرد خاکی و محلول‌پاشی برگ مولیبدن موجب تغییر وزن تر و خشک و هم چنین ترکیبات بیوشیمیایی بذر و غلاف باقلا شد.

واژه‌های کلیدی: بقولات، عناصر کم مصرف، عملکرد، کاربرد خاکی، محلول‌پاشی برگ، مولیبدات آمونیوم

مقدمه

1.1.1.204 از مهم‌ترین آنزیم‌های حاوی مولیبدن هستند (Zimmer and Mendel, 1999). آنزیم نیتروژناز (EC, 1.18.6.1) که در تثبیت همزیستی نیتروژن توسط باکتری‌های ریزوبیوم دخالت دارد، نیز یکی از آنزیم‌های مهم حاوی مولیبدن می‌باشد (Nicholas, 1975). در ساختمان آنزیم‌های حاوی مولیبدن مانند آنزیم نیتروژناز، دو قسمت پروتئین-آهن

عنصر مولیبدن یکی از عناصر کم مصرف مورد نیاز گیاهان و میکروارگانسیم‌های همزیست تثبیت کننده نیتروژن می‌باشد. مولیبدن در بیش از ۶۰ آنزیم در پروکاریوت‌ها وجود دارد ولی در گیاهان، آنزیم‌های نیترات ردوکتاز (NR, EC 1.6.6.1، سولفیت ردوکتاز، زانتین دهیدروژناز، XDH, EC

* نویسنده مسؤل، نشانی پست الکترونیکی: eftekhari@scu.ac.ir

گیاهان لگوم علوفه‌ای می‌باشد (Sims et al., 1969). خیساندن بذر باقلا در مولیبدات آمونیوم قبل از کاشت یکی از روش‌های تامین مولیبدن مورد نیاز گیاه باقلا می‌باشد و گزارش گردیده است تیمار بذر باقلا با مولیبدن، موجب افزایش معنی‌دار وزن خشک گیاه، کلروفیل برگ و افزایش سرعت فتوسنتز شد (Xia et al., 1984). هم‌چنین گزارش شده است خیساندن بذر باقلا در مولیبدات آمونیوم و پتاسیم دی هیدروژن فسفات (KH_2PO_4) موجب افزایش رشد گره‌های ریشه، نیتروژن کل، قندهای محلول، کلروفیل برگ، میزان فتوسنتز برگ و عملکرد باقلا گردید (Xia and Xiong, 1991).

محلول‌پاشی برگی یکی دیگر از روش‌های کاربرد مولیبدن در گیاهان می‌باشد. پیشنهاد گردیده است کمبود مولیبدن در محصولات زراعی را می‌توان با محلول‌پاشی برگی حاوی ۰/۱ تا ۰/۳ درصد مولیبدن بر طرف نمود (Katyal and Randhawa, 1983). گزارش گردیده است محلول‌پاشی گیاه باقلا با غلظت ۲۰ میلی‌گرم بر لیتر مولیبدات آمونیوم و با غلظت ۲۰۰ میلی‌گرم در لیتر بور، اثر معنی‌داری بر رشد رویشی گیاه و شاخص‌های شیمیایی بذر باقلا داشت (Sallam and sadek, 2012). محلول‌پاشی گیاه باقلا با غلظت ۶ پی پی ام اثر معنی‌داری بر افزایش وزن غلاف در گیاه، وزن صد دانه و وزن خشک گیاه و هم‌چنین وزن غلاف و بذر داشت (El-Guibali et al., 2016).

کاربرد مولیبدن می‌تواند در افزایش گیاه باقلا به پاتوزن هم موثر باشد. گزارش شده افزودن ۴ پی پی ام مولیبدن به خاک در شرایط مزرعه موجب کاهش بروز بیماری لکه شکلاتی در برگ‌های باقلا شد (Abeer et al., 2014). هم‌چنین اثر کاربرد مولیبدن بر کاهش خسارت نماتد مولد گال ریشه (*Meloidogyne javanica*) در گیاه باقلا گزارش شده است و مشخص گردیده در این مورد کاربرد مولیبدن در خاک اثر بیشتری نسبت به محلول‌پاشی برگی مولیبدن داشت (Korayem and Ameen, 1989).

با توجه به عدم وجود اطلاعات کافی در مورد مقایسه اثر مولیبدن به صورت کاربرد خاکی و محلول‌پاشی برگی در گیاه

و پروتئین-آهن- مولیبدن وجود دارد. بخش پروتئین-آهن دارای وزن مولکولی حدود ۵۷ تا ۷۲ کیلودالتون و بخش پروتئین-آهن- مولیبدن حدود ۲۲۰ کیلودالتون می‌باشد (Garrity et al., 2005) به دلیل اهمیت آنزیم نیتروژناز در تثبیت نیتروژن توسط باکتری‌های ریزوبیوم موجود در گره‌های ریشه، گیاهان لگوم نسبت به گیاهان تک لپه و سایر گیاهان دولپه بدون توانایی همزیستی با باکتری‌ها، به مولیبدن نیاز بیشتری دارند (Mengel and Kirkby, 2001).

کمبود مولیبدن در گونه‌های گیاهان علفی، درختان و یا گیاهان باغی و زراعی در کشاورزی گزارش شده است (Zimmer and Mendel, 1999). کمبود مولیبدن موجب کاهش اختلال در فعالیت آنزیم نترات ردوکتاز و کاهش سرعت مراحل اولیه اسیمیلاسیون نیتروژن و متوقف شدن تثبیت نیتروژن مولکولی توسط ریزوبیوم‌ها (مجنون حسینی، ۱۳۹۴)، کاهش رشد و نمو و تغییر شکل، تأخیر در گلدهی، اختلال در باز شدن گل و نمو بافت‌های زایشی می‌شود (Martin et al., 1995).

حبوبات گروهی از گیاهان لگومی هستند که به دلیل دارا بودن ۱۸-۲۳ درصد پروتئین، ۵۳-۶۵ درصد کربوهیدرات و میزان قابل توجه کلسیم و آهن در تامین نیاز تغذیه‌ای انسان اهمیت دارند. هم‌چنین کاشت به عنوان علوفه و یا کود سبز از کاربردهای دیگر حبوبات می‌باشد (خسروی، ۱۳۹۴). مقدار تثبیت نیتروژن توسط سیستم ریزوبیوم- لگوم در گونه‌های مختلف گیاهان لگوم بین ۲۰۰ تا ۳۰۰ کیلوگرم در هکتار در سال است. گیاه باقلا (*Vicia faba*) یکی از حبوبات چند منظوره است که توانایی تثبیت ۱۶۰-۱۳۰ کیلوگرم نیتروژن در هکتار در سال دارد و بیشترین مقدار تثبیت نیتروژن در میان حبوبات را انجام می‌دهد (Hoffmann et al., 2007). با توجه به اهمیت نقش عنصر مولیبدن در فعالیت آنزیم نیتروژناز (Nicholas, 1975) در زمینه اثر کاربرد مولیبدن بر رشد گیاه باقلا مطالعات مختلفی انجام گردیده است. پیشنهاد گردیده است آغشته کردن بذر با مولیبدن یکی از روش‌های موثر کاربرد مولیبدن برای گیاهان لگوم مانند سویا، یونجه، شبدر و

باقلا، این آزمایش با هدف بررسی اثر مقایسه کاربرد خاکی و محلول‌پاشی برگی مولیبدات آمونیوم بر برخی شاخص‌های بیوشیمیایی در گیاه باقلا رقم سرازیری در شرایط آب و هوایی اهواز (استان خوزستان) انجام شد.

مواد و روش‌ها

این آزمایش در سال ۱۳۹۶-۱۳۹۵ در گروه علوم باغبانی دانشگاه شهید چمران اهواز انجام شد. آزمایش در قالب طرح بلوک‌های کامل تصادفی، با تیمارهای مولیبدن در هفت سطح شامل شاهد (بدون کاربرد مولیبدن)، محلول‌پاشی برگی ۱۰ و ۲۰ میلی‌گرم در لیتر مولیبدات آمونیوم، کاربرد خاکی مولیبدات آمونیوم ۱/۵ یا ۳ کیلوگرم مولیبدات آمونیوم در هکتار و کاربرد خاکی ۱/۵ کیلوگرم مولیبدات آمونیوم در هکتار به همراه محلول‌پاشی برگ ۲۰ میلی‌گرم در لیتر، کاربرد خاکی ۳ کیلوگرم مولیبدات آمونیوم در هکتار به همراه محلول‌پاشی برگ ۱۰ میلی‌گرم در لیتر در سه تکرار (هر تکرار یک کرت به ابعاد یک و نیم متر مربع) بود. برای آماده‌سازی زمین، قبل از شخم و کاشت گیاه، نمونه مرکب از عمق ۳۰-۰ سانتی‌متری خاک تهیه شد و برخی ویژگی‌های فیزیکی و شیمیایی آن اندازه‌گیری شد. پس از شخم زمین در مزرعه تحقیقاتی گروه علوم باغبانی دانشگاه شهید چمران اهواز، تسطیح کامل و آماده‌سازی زمین، مصرف کود پایه N-P-K به مقدار ۱۰۰-۱۰۰-۵۰ کیلوگرم در هکتار انجام شد. سپس دیسک زنی، تسطیح کامل و ایجاد پشته‌ها انجام شد. هر کرت دارای چهار خط کشت به فاصله ۳۰ سانتیمتر بود و فاصله‌ی بوته‌ها بر روی هر ردیف ۲۰ سانتیمتر در نظر گرفته شد. به منظور جلوگیری از نفوذ مولیبدن در تیمارهای حاوی مولیبدن به خصوص تیمارهای کاربرد خاکی مولیبدن، بین کرتها فاصله ۱/۵ در نظر گرفته شد. بذرها باقلا رقم سرازیری به عنوان یکی از ارقام غالب باقلا در استان خوزستان، از مرکز تحقیقات کشاورزی صفی آباد دزفول (۱۲۰ کیلومتری شمال اهواز، استان خوزستان) تهیه گردید. قبل از کاشت، بذرها به مدت ۲ دقیقه با هیپوکلریت سدیم ۲٪ ضد عفونی سطحی شده و پس از سه بار آبکشی به مدت ۲۴ ساعت در آب خیس‌انده شده و سپس کاشت بذرها

در زمین انجام شد. کاشت بذور در هفته اول آذر ماه ۹۵ در زمین اصلی انجام شد. کاشت بذرها روی پشته در محل داغاب انجام شد. بلافاصله بعد از کشت، اولین آبیاری به صورت غرقابی انجام شد و تا پایان آزمایش آبیاری به صورت غرقابی به طور متوسط هفته‌ای یکبار انجام شد. در طول دوره رشد حذف علف‌های هرز صورت گرفت. در طول آزمایش، برای مبارزه با آفات برگ‌خوار یک بار محلول‌پاشی با سم دیازینون (نسبت ۱ به هزار) پس از تشکیل غلاف انجام شد. حدود ۴۰ روز پس از کاشت در مرحله ۴ برگی، در هفته دوم دی ماه مصرف کود مولیبدات آمونیوم ($H_{24}Mo_7N_6O_{24}.4H_2O$) شرکت AppliChem، کشور آلمان) در تیمارهای محلول‌پاشی برگی، کاربرد خاکی و محلول‌پاشی برگی+کاربرد خاکی انجام شد. در تیمارهای محلول‌پاشی، مرحله دوم محلول‌پاشی برگ پس از شروع گلدهی انجام شد. در هفته دوم فروردین ۹۶ (۱۳۰ روز پس از کاشت)، و پس از رسیدن نیام‌ها به مرحله بلوغ تجاری، برداشت نیام‌ها انجام شد.

پس از برداشت و اندازه‌گیری وزن، نیام‌ها به ۲ قسمت بذر و پوسته غلاف جداسازی شده و نمونه‌ها درون پاکت کاغذی در دمای ۷۲ درجه به مدت ۴۸ ساعت در آون خشک شدند. نمونه‌های خشک با آسیاب برقی پودر شده و نمونه‌های پودر شده تا زمان اندازه‌گیری شاخص‌ها در پاکت‌های کاغذی درون ظرف ضد رطوبت نگهداری گردیدند. تهیه خاکستر با استفاده از سوزاندن یک گرم ماده خشک در کوره الکتریکی در دمای ۵۵۰ درجه سلیسیوس به مدت ۵ ساعت انجام شد. عصاره‌گیری از خاکستر با ۶ میلی‌لیتر مخلوط اسیدکلریدریک و اسید نیتریک به نسبت (۳:۱) و ۱۵ دقیقه قرار دادن روی هات پلیت با دمای ۱۵۰ درجه سلیسیوس، نرمال، صاف کردن عصاره با کاغذ صافی واتمن شماره یک و رساندن حجم عصاره با آب مقطر به حجم ۲۵ میلی‌لیتر انجام شد. اندازه‌گیری مولیبدن با دستگاه پلاسما جفت شده القایی ICE-OES OPTIMA PERKIN ELMER 4000 SERIES و در طول موج ۲۰۲/۰۳۲ در شرکت اطمینان آزما گستران جنوب واقع در پارک علم و فناوری دانشگاه شهید چمران اهواز انجام شد.

گیاه عدس (Togay et al., 2008) و ذرت (Kovacs et al., 2015) گزارش شده است. پیشنهاد گردیده جذب مولیبدن بستگی به میزان مولیبدنی دارد که به گیاه عرضه می‌شود. به نظر می‌رسد که مولیبدن در جا به جایی راه دور، متحرک است و اینکه مولیبدن چگونه جابه جا می‌شود به طور دقیق مشخص نیست (Marschner, 2012).

مقدار نیترات و نیتريت: مقایسه میانگین اثر مولیبدات آمونیوم بر نیترات بذر در باقلا نشان داد (جدول ۲) بیشترین نیترات بذر در تیمار شاهد (۰/۷۳ میلی‌گرم در گرم وزن خشک) وجود داشت که با میزان نیترات بذر در تیمار محلول‌پاشی ۱۰ میلی‌گرم در لیتر مولیبدات آمونیوم (۰/۷۳ میلی‌گرم در گرم وزن خشک) تفاوت معنی‌داری نداشت ولی به طور معنی‌داری بیشتر از نیترات بذر در سایر تیمارها بود. کمترین نیترات بذر مربوط به تیمار کاربرد خاکی ۳ کیلوگرم مولیبدات آمونیوم در هکتار بود (۰/۲۸ میلی‌گرم در گرم وزن خشک) که با میزان نیترات بذر تیمار ترکیبی خاک کاربرد ۱/۵ کیلوگرم مولیبدات آمونیوم در هکتار به همراه محلول‌پاشی ۲۰ میلی‌گرم در لیتر و خاک کاربرد ۱/۵ کیلوگرم مولیبدات آمونیوم در هکتار (به ترتیب ۰/۲۸ و ۰/۳۰ میلی‌گرم در گرم وزن خشک) تفاوت معنی‌داری نداشت ولی به طور معنی‌داری کمتر از نیترات بذر سایر تیمارها بود.

مقایسه میانگین اثر مولیبدات آمونیوم بر نیتريت بذر (جدول ۲) نشان داد بیشترین نیتريت بذر در تیمار کاربرد خاکی ۱/۵ کیلوگرم مولیبدات آمونیوم در هکتار (۱۱۱/۷ میکروگرم در گرم وزن خشک) وجود داشت که با میزان نیتريت بذر در تیمار کاربرد خاکی ۳ کیلوگرم مولیبدات آمونیوم در هکتار و یا تیمار محلول‌پاشی ۱۰ میلی‌گرم در لیتر مولیبدات آمونیوم (به ترتیب ۹۹/۰۳ و ۹۷/۵۵ میکروگرم در گرم وزن خشک) تفاوت معنی‌داری نداشت اما بطور معنی‌داری بیشتر از نیتريت بذر در سایر تیمارها بود. کمترین نیتريت بذر مربوط به تیمار محلول‌پاشی ۲۰ میلی‌گرم در لیتر مولیبدات آمونیوم بود (۶۰/۴۳ میکروگرم در گرم وزن خشک) که با میزان نیتريت بذر در تیمار ترکیبی خاک کاربرد ۱/۵

اندازه‌گیری پروتیین بذر (Bradford, 1976)، فنل بذر (Benzie and Strain, 1996)، کربوهیدرات‌های محلول بذر شامل پنتوزها، هگزوزها و گلوکز بذر (Durmu et al., 2002)، نیتريت بذر و پوسته غلاف (Abu-Dayeh, 2006)، نیترات بذر و پوسته غلاف (Cataldo et al., 1975) انجام شد.

تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها با نرم افزار SAS، مقایسه میانگین با آزمون چند دامنه‌ای دانکن در سطح احتمال خطای ۰/۰۵ انجام شد.

نتایج و بحث

بررسی نتایج تجزیه واریانس اثر تیمار مولیبدات آمونیوم بر غلظت مولیبدن بذر و میزان نیترات و نیتريت (جدول ۱) نشان داد اثر مولیبدات آمونیوم بر غلظت مولیبدن بذر، نیترات و نیتريت بذر و غلاف در سطح احتمال خطای یک درصد معنی‌دار بود.

مقدار مولیبدن: بررسی نتایج مقایسه میانگین‌های اثر مولیبدات آمونیوم بر غلظت مولیبدن بذر باقلا (جدول ۲) نشان داد کاربرد خاکی مولیبدات آمونیوم به همراه محلول‌پاشی اثر بیشتری در افزایش مولیبدن بذر نسبت به تیمارهای محلول‌پاشی برگی با مولیبدات آمونیوم داشت. بیشترین مقدار مولیبدن بذر در تیمار ترکیبی کاربرد خاکی ۳ کیلوگرم مولیبدات آمونیوم در هکتار به همراه محلول‌پاشی ۱۰ میلی‌گرم در لیتر مولیبدات آمونیوم وجود داشت (۴/۷۵۳ میلی‌گرم در گرم وزن خشک) که با مولیبدن در تیمار کاربرد خاکی ۳ کیلوگرم مولیبدات آمونیوم در هکتار (۳/۷۸ میلی‌گرم در گرم وزن خشک) تفاوت معنی‌داری نداشت ولی به طور معنی‌داری بیشتر از غلظت مولیبدن بذر سایر تیمارها بود. کمترین میزان مولیبدن مربوط به تیمار شاهد بود (۱ میلی‌گرم در گرم وزن خشک) که با میزان مولیبدن در تیمارهای محلول‌پاشی برگی ۲۰ و ۱۰ میلی‌گرم در لیتر مولیبدات آمونیوم (به ترتیب ۱/۵۶ و ۱/۶۹ میلی‌گرم در گرم وزن خشک) تفاوت معنی‌داری نداشت ولی به طور معنی‌داری کمتر از غلظت مولیبدن بذر در سایر تیمارها بود. اثر محلول‌پاشی برگی بر افزایش مولیبدن در بذر

جدول ۱- تجزیه واریانس اثر تیمار مولیبدات آمونیوم بر مولیبدن بذر، نیترات و نیتريت بذر و غلاف گیاه باقلا

منابع تغییرات	درجه آزادی	مولیبدن بذر	نیترات بذر	نیتريت بذر	نیترات غلاف	نیتريت غلاف
بلوک	۲	۰/۰۹ ^{ns}	۰/۰۰۷ ^{ns}	۱۹/۸۷ ^{ns}	۰/۰۱۰ ^{ns}	۳۴/۷۴ ^{ns}
تیمار مولیبدات آمونیوم	۶	۵/۷۳ ^{**}	۰/۱۲۳ ^{**}	۱۴۳۳/۱ ^{**}	۰/۳۲۳ ^{**}	۷۳۳۲/۵ ^{**}
خطا	۱۲	۰/۳۷	۰/۰۰۴	۹۶/۱۶	۰/۰۰۵	۸۲۶/۸
ضریب تغییرات (%)	-	۲۲	۱۲/۴۵	۱۲/۲۵	۷/۱	۴/۲۱

** اختلاف معنی دار در سطح ۰/۰۱ * اختلاف معنی دار در سطح ۰/۰۱^{ns} عدم اختلاف معنی دار

جدول ۲- تجزیه واریانس اثر تیمار مولیبدات آمونیوم بر برخی شاخص‌های بیوشیمیایی بزرگیاه باقلا رقم سرازیری

منابع تغییرات	درجه آزادی	پنتوزها	گلوکز	هگزوزها	پروتئین کل	فنل کل
بلوک	۲	۰/۴۰۷ ^{ns}	۱/۱۰۶ ^{ns}	*۹/۷۱	۰/۲۷۷ ^{ns}	۲۷۱۲۷/۸ ^{ns}
تیمار مولیبدات آمونیوم	۶	۱۷/۵۲ ^{**}	۷۴/۲۶ ^{**}	۲۹۹/۳ ^{**}	۴۴/۲۷ ^{**}	۵۶۳۹۴۶/۳ ^{**}
خطا	۱۲	۰/۲۱۳	۱/۳۴	۲/۰۲	۰/۴۵۹	۲۷۰۹۹/۴
ضریب تغییرات (%)	-	۶/۳۲	۷/۵۸	۳/۹۰	۴/۶۲	۲۰/۷۳

** اختلاف معنی دار در سطح ۰/۰۱ * اختلاف معنی دار در سطح ۰/۰۱^{ns} عدم اختلاف معنی دار

مقایسه میانگین اثر مولیبدات آمونیوم بر نیتريت پوسته غلاف در گیاه باقلا (جدول ۲) نشان داد بیشترین نیتريت غلاف در تیمار محلول پاشی ۱۰ میلی گرم در لیتر مولیبدات آمونیوم (۲۵۹/۴ میکروگرم در گرم وزن خشک) وجود داشت که به طور معنی داری بیشتر از میزان نیتريت غلاف سایر تیمارها بود. کمترین نیتريت غلاف در تیمار کاربرد خاکی ۳ کیلوگرم مولیبدات آمونیوم در هکتار بود (۱۲۸/۷ میکروگرم در گرم وزن خشک) که با میزان نیتريت غلاف در کاربرد خاکی ۱/۵ کیلوگرم مولیبدات آمونیوم در هکتار (۱۳۳/۲ میکروگرم در گرم وزن خشک) تفاوت معنی داری نداشت ولی به طور معنی داری کمتر از نیتريت پوسته غلاف سایر تیمارها بود.

در مورد اثر کاربرد مولیبدن بر نیترات یا نیتريت بذر یا غلاف و یا سایر گیاهان لگوم اطلاعاتی یافت نشد ولی اثر مثبت کاربرد مولیبدن بر کاهش نیترات میوه خیار گزارش شده است (بیگی و همکاران، ۱۳۹۰).

پیشنهاد شده به دلیل فعالیت آنزیم نیترات ردوکتاز به عنوان یک آنزیم کلیدی بر متابولیسم نیترات در گیاهان و اثر عناصر کم مصرف مانند مولیبدن بر فعالیت این آنزیم، کاهش میزان مولیبدن یکی از دلایل کاهش ورود نیترات به مسیره‌های

کیلوگرم در هکتار و محلول پاشی ۲۰ میلی گرم در لیتر مولیبدات آمونیوم، تیمار ترکیبی خاک کاربرد ۳ کیلوگرم مولیبدات آمونیوم در هکتار به همراه محلول پاشی ۱۰ میلی گرم در لیتر مولیبدات آمونیوم و شاهد (به ترتیب ۶۱/۱۷، ۶۱/۹۲ و ۶۸/۶۰ میکروگرم در گرم وزن خشک) تفاوت معنی داری نداشت ولی به طور معنی داری کمتر از نیتريت بذر سایر تیمارها بود.

مقایسه میانگین اثر مولیبدات آمونیوم نیترات پوسته غلاف باقلا (جدول ۲) نشان داد بیشترین نیترات پوسته غلاف در تیمار شاهد (۱/۶۴ میلی گرم در گرم وزن خشک) وجود داشت که به طور معنی داری بیشتر از میزان نیترات غلاف در سایر تیمارها بود. کمترین نیترات غلاف در تیمار کاربرد خاکی ۳ کیلوگرم مولیبدات آمونیوم در هکتار (۰/۷۱ میلی گرم در گرم وزن خشک) بود که با میزان نیترات غلاف در تیمار ترکیبی کاربرد خاکی ۱/۵ کیلوگرم مولیبدات آمونیوم در هکتار به همراه محلول پاشی ۲۰ میلی گرم در لیتر مولیبدات آمونیوم (۰/۷۹ میلی گرم در گرم وزن خشک) تفاوت معنی داری نداشت ولی به طور معنی داری کمتر از نیترات پوسته غلاف در سایر تیمارها بود.

فنل کل بذر: مقایسه میانگین اثر مولیدات آمونیوم بر فنل کل بذر باقلا (جدول ۴) نشان داد فنل کل بذر در تیمارهای در تیمار کاربرد خاکی ۱/۵ و ۳ کیلوگرم مولیدات آمونیوم در هکتار (به ترتیب ۱۴۴۷ و ۱۲۹۸ میکروگرم در گرم وزن تر) تفاوت معنی داری نداشت ولی به طور معنی داری بیشتر از فنل کل در سایر تیمارها بود. کمترین فنل بذر در تیمار محلول پاشی ۱۰ میلی لیتر در لیتر مولیدات آمونیوم (۳۱۶ میکروگرم بر گرم وزن تر) بود که با میزان فنل بذر در تیمارهای شاهد و محلول پاشی ۲۰ میلی گرم در لیتر مولیدات آمونیوم (به ترتیب ۴۲۳ و ۵۱۶ میکروگرم در گرم وزن تر) تفاوت معنی داری نداشت ولی به طور معنی داری کمتر از فنل کل بذر در سایر تیمارها بود.

به دلیل خاصیت آنتی اکسیدانی و مشارکت در متابولیسم دفاعی گیاهان در برابر پاتوژن‌ها (Sawdogo *et al.*, 2006) اندازه گیری ترکیبات محتوی فنل در گیاهن اهمیت دارد. افزایش فنل بذر گیاه بادام زمینی پس از کاربرد مولیدن (Gad *et al.*, 2012) یا کاربرد بور و مولیدن (Noor *et al.*, 1997) و یا افزایش فنل گیاه سورگوم دانه‌ای (*Sorghum bicolor*) L. پس از کاربرد مولیدن (Kaluza *et al.*, 1980) گزارش شده است. با این حال مکانیسم دقیق اثر مولیدن بر افزایش فنل در گیاهان مشخص نیست و پیشنهاد گردیده است مطالعات بیشتری در زمینه اثر مولیدن بر متابولیسم ترکیبات فنلی انجام شود (Bambara and Ndakidemi, 2010).

کربوهیدرات‌های محلول: مقایسه میانگین اثر مولیدات آمونیوم بر پنتوزهای بذر باقلا (جدول ۴) نشان داد بیشترین پنتوزهای بذر در تیمار کاربرد خاکی ۳ کیلوگرم مولیدات آمونیوم در هکتار (۱۰/۵۹ میلی گرم در گرم وزن خشک) وجود داشت که به طور معنی داری بیشتر از پنتوزهای بذر سایر تیمارها بود. کمترین پنتوزهای بذر در تیمار شاهد (۴/۴۱ میلی گرم در گرم وزن خشک) بود که با میزان پنتوزهای بذر در تیمار محلول پاشی ۱۰ میلی گرم بر لیتر مولیدات آمونیوم (۴/۷۵ میلی گرم در گرم وزن خشک) تفاوت معنی داری نداشت ولی به طور معنی داری کمتر از پنتوزهای بذر در سایر تیمارها بود.

متابولیسی اسیمیلایسیون نیتروژن و در نتیجه تجمع نترات در بافت‌های گیاهی می‌باشد (Anbuselvi *et al.*, 2011; Randall, 1969).

بررسی نتایج جدول تجزیه واریانس اثر تیمار مولیدات آمونیوم بر کربوهیدرات‌های محلول، پروتئین و فنل بذر باقلا رقم سرازیری (جدول ۳) نشان داد اثر مولیدات آمونیوم بر غلظت مولیدن بذر، نترات و نیتريت بذر و غلاف، پنتوزها، گلوکز، هگزوزها، پروتئین کل و فنل کل در سطح احتمال خطای یک درصد معنی دار بود.

پروتئین کل بذر: مقایسه میانگین اثر مولیدات آمونیوم بر پروتئین کل بذر باقلا (جدول ۴) نشان داد کاربرد خاکی مولیدن اثر بیشتری نسبت به سایر تیمارها بر افزایش بذر داشت. بیشترین پروتئین کل بذر در تیمار کاربرد خاکی ۳ کیلوگرم مولیدات آمونیوم در هکتار (۱۸/۷۴ میلی گرم در گرم وزن تر) وجود داشت که به طور معنی داری بیشتر از پروتئین کل بذر سایر تیمارها بود. کمترین پروتئین کل بذر در تیمار شاهد (۸/۲۸ میلی گرم در گرم وزن تر) بود که به طور معنی داری کمتر از پروتئین کل بذر در سایر تیمارها بود. در آزمایش‌های قبلی اثر افزودن مولیدن به خاک در افزایش پروتئین بذر نخود (Deo and Kothari, 2002) و لوبیا چیتی (Vieira *et al.*, 1998) نیز گزارش شده است. مولیدن یکی از اجزا تشکیل دهنده‌ی بخش مولیدوفلاوپروتئین در نترات ردوکتاز است و با دخالت در ساختار آنزیم نترات ردوکتاز و تثبیت نیتروژن، در فعالیت‌های متابولیسی نیتروژن در گیاه شرکت می‌کند. با توجه به اینکه وجود مولیدن سبب افزایش فعالیت نترات ردوکتاز در گیاهان می‌شود و فعالیت این آنزیم موجب افزایش تامین نیتروژن گیاه می‌شود، افزایش پروتئین بذر ناشی از افزایش دسترسی گیاه به نیتروژن می‌باشد (Ozturk and Aydin, 2004). نتایج آزمایش حاضر نشان داد در تیمارهای شاهد و محلول پاشی برگی ۱۰ میلی گرم در لیتر میزان نترات بذر به طور معنی داری بیشتر از سایر تیمارها بود. ضمن اینکه تیمار محلول پاشی برگی ۱۰ میلی گرم در لیتر یکی از تیمارهای دارای کمترین مقدار مولیدن بذر بود.

جدول ۳- اثر تیمار مولیبدات آمونیوم بر میزان نیترات و نیتريت بذر و پوسته غلاف باقلا رقم سرازیری

مولیبدن بذر	نیتريت غلاف	نیترات غلاف	نیتريت بذر	نیترات بذر	تیمار مولیبدات
(قسمت در میلیون)	(میکروگرم /گرم وزن خشک)	(میلی گرم/گرم وزن خشک)			
۱ ^c	۲۳۴/۲ ^b	۱/۶۴ ^a	۶۸/۶۰ ^a	۰/۷۴ ^a	شاهد
۱/۶۹ ^c	۲۵۹/۴ ^a	۱/۲۸ ^b	۹۷/۵۵ ^a	۰/۷۳ ^a	محلول پاشی برگي (۱۰ میلی گرم در لیتر)
۱/۵۶ ^c	۱۹۵/۵ ^d	۰/۸۵ ^{cd}	۶۰/۴۳ ^c	۰/۵۶ ^b	محلول پاشی برگي (۲۰ میلی گرم در لیتر)
۳/۰۷ ^b	۱۳۳/۲ ^e	۰/۹۶ ^c	۱۱۷/۷۰ ^a	۰/۳۰ ^c	کاربرد خاکی (۱/۵ کیلوگرم در هکتار)
۳/۷۸ ^{ab}	۱۲۸/۷ ^e	۰/۷۱ ^e	۹۹/۰۳ ^a	۰/۲۸ ^c	کاربرد خاکی (۳ کیلوگرم در هکتار)
۳/۵۸ ^b	۲۰۹/۷ ^{cd}	۰/۷۹ ^{de}	۶۱/۱۷ ^b	۰/۲۸ ^c	کاربرد خاکی ۱/۵ کیلو در هکتار به همراه محلول پاشی برگي (۲۰ میلی گرم در لیتر)
۴/۷۵ ^a	۲۱۹/۳ ^c	۰/۹۱ ^{cd}	۶۱/۹۲ ^b	۰/۴۷ ^b	کاربرد خاکی ۳ کیلو در هکتار به همراه محلول پاشی برگي (۱۰ میلی گرم در لیتر)

در هر ستون، میانگین های دارای حرف یا حروف مشابه در سطح احتمال ۰/۰۱ آزمون دانکن تفاوت معنی داری ندارند.

جدول ۴- اثر تیمار مولیبدات آمونیوم بر کربوهیدرات های محلول، پروتئین و فنل کل بذر گیاه باقلا

تیمار مولیبدات	گلوکز	هگزوزها	پنتوزها	پروتئین کل بذر	فنل کل بذر
			(میلی گرم/گرم وزن خشک)	(میکروگرم/گرم وزن خشک)	
شاهد	۹/۵۴ ^e	۲۵/۱۰ ^f	۴/۴۱ ^e	۸/۲۸ ^e	۴۲۳ ^d
محلول پاشی برگي (۱۰ میلی گرم در لیتر)	۱۰/۱۸ ^{de}	۲۷/۶۸ ^e	۴/۷۵ ^e	۱۱/۱۴ ^d	۳۱۶/۳ ^d
محلول پاشی برگي (۲۰ میلی گرم در لیتر)	۱۱/۷۳ ^d	۳۰/۱۵ ^e	۵/۷۵ ^d	۱۳/۳۶ ^c	۵۱۶/۵ ^{cd}
کاربرد خاکی (۱/۵ کیلوگرم در هکتار)	۱۹/۰۳ ^b	۴۳/۱۹ ^b	۹/۲۸ ^b	۱۷/۳۰ ^b	۱۴۴۷ ^a
کاربرد خاکی (۳ کیلوگرم در هکتار)	۲۲/۱۳ ^a	۵۳/۶۴ ^a	۱۰/۵۹ ^a	۱۸/۷۴ ^a	۱۲۹۸ ^a
کاربرد خاکی ۱/۵ کیلو در هکتار به همراه محلول پاشی برگي (۲۰ میلی گرم در لیتر)	۱۹/۲۷ ^b	۳۹/۹۱ ^c	۹/۰۴ ^b	۱۷/۳۱ ^b	۸۲۶ ^b
کاربرد خاکی ۳ کیلو در هکتار به همراه محلول پاشی برگي (۱۰ میلی گرم در لیتر)	۱۴/۹۹ ^c	۳۵/۷۳ ^d	۷/۲۰ ^c	۱۶/۴۵ ^b	۷۳۲ ^{bc}

در هر ستون، میانگین های دارای حرف یا حروف مشابه در سطح احتمال ۰/۰۱ آزمون دانکن تفاوت معنی داری ندارند.

هکتار(۲۲/۱۳ میلی گرم در گرم وزن خشک) وجود داشت که به طور معنی داری بیشتر از گلوکز بذر در سایر تیمارها بود. کمترین گلوکز در تیمار شاهد (۹/۵۴ میلی گرم در گرم وزن

مقایسه میانگین اثر مولیبدات آمونیوم بر گلوکز بذر باقلا رقم سرازیری (جدول ۴) نشان داد بیشترین گلوکز بذر در تیمار کاربرد خاکی ۳ کیلوگرم مولیبدات آمونیوم در

میلی گرم در محلول پاشی برگ میزبان مولیدن موجود در بذر و پوسته غلاف باقلا (بین ۱ تا ۴/۷۵ میلی گرم در کیلوگرم وزن خشک بذر) برای مصرف کننده مضر نخواهد بود و با توجه به نقش مولیدن بر سلامتی انسان، کاربرد این تیمارها موجب غنی سازی باقلا و بهبود کیفیت بخش خوراکی باقلا شده است.

رنگدانه های فتوستتزی، رشد بذرو غلاف: بررسی نتایج تجزیه واریانس (جدول ۵) نشان داد اثر تیمار مولیدات آمونیم بر کل کاروتنوئیدهای برگ، وزن خشک غلاف، تعداد بذر، وزن تر بذر و وزن خشک بذر در سطح احتمال ۰/۰۱ معنی دار بود. اثر مولیدات آمونیم بر ارتفاع گیاه و کل کلروفیل برگ در سطح احتمال ۰/۰۵ معنی داری بود.

کل کاروتنوئیدهای برگ های گیاه باقلا در تیمارهای کاربرد ۱/۵ یا ۳ کیلوگرم در هکتار مولیدات آمونیم (به ترتیب ۳/۱۶ و ۲/۹۵ میلی گرم در گرم وزن تر) به طور معنی داری بیشتر از کل کاروتنوئیدهای برگ در سایر تیمارها بود (شکل ۱-ا). کل کاروتنوئیدهای برگ در تیمار شاهد (به ترتیب ۰/۸۳ میلی گرم در گرم وزن تر) به طور معنی داری کمتر از کل کاروتنوئیدها در سایر تیمارها بود.

بیشترین کلروفیل کل برگ گیاه باقلا در تیمار ۳ کیلوگرم در هکتار مولیدات آمونیم بود (۱۵/۶ میلی گرم در گرم وزن تر) که به طور معنی داری بیشتر از کلروفیل کل برگ در سایر تیمارها بود. کلروفیل کل برگ در تیمار شاهد (بدون کاربرد مولیدات آمونیم) با کلروفیل کل در تیمار ۱/۵ کیلوگرم مولیدات آمونیم (به ترتیب ۶/۲۷ و ۷/۴۲ میلی گرم در گرم وزن تر) تفاوت معنی داری نداشت ولی به طور معنی داری کمتر از کلروفیل کل برگ در سایر تیمارها بود (شکل ۱-ب). با توجه به اینکه در شرایط کمبود مولیدن، کاهش رنگ سبز برگ و بروز علائم نکروز در گیاهان بولاف و گندم و ذرت (Chatterjee and Nautiya, 2001; Agarwala et al., 1978; Anderson, 1956) گزارش شده است، اهمیت مولیدن در تولید رنگدانه های فتوستتزی مشخص می شود.

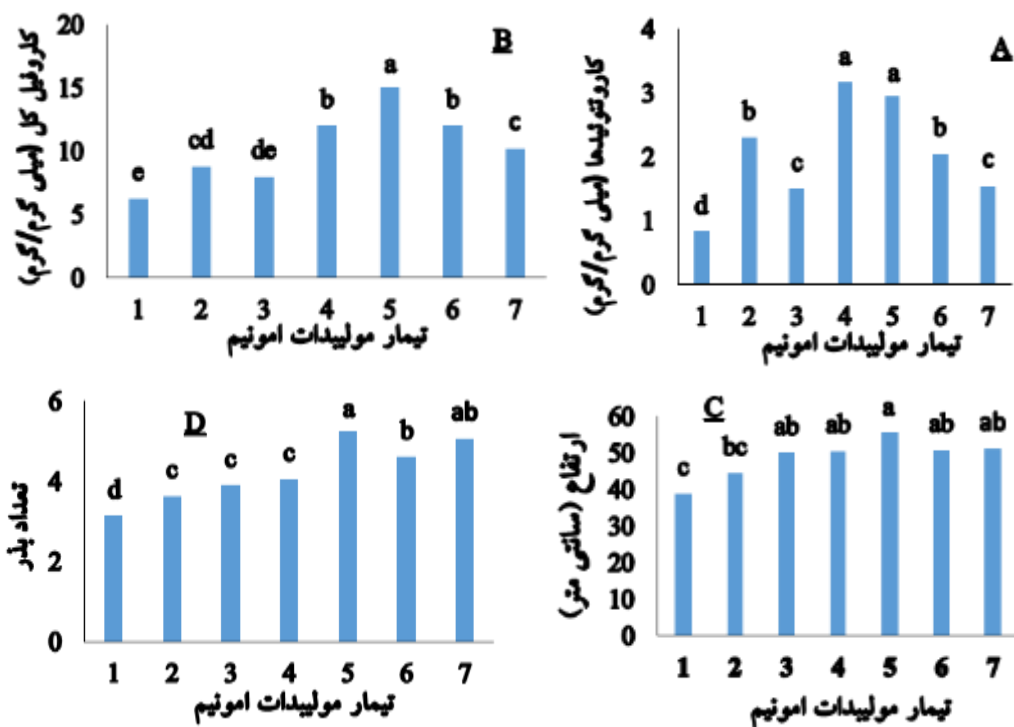
کمترین ارتفاع گیاه در تیمار شاهد (۳۸/۹۳ سانتی متر) بود که با ارتفاع گیاه در تیمار ۱۰ میلی گرم در لیتر مولیدات آمونیم

خشک) بود که با گلوکز بذر در تیمار محلول پاشی ۱۰ میلی گرم در لیتر مولیدات آمونیم (۱۰/۱۸ میلی گرم در گرم وزن خشک) تفاوت معنی داری نداشت ولی به طور معنی داری کمتر از سایر تیمارها بود.

مقایسه میانگین اثر مولیدات آمونیم بر هگزوزهای بذر باقلا (جدول ۴) نشان داد بیشترین هگزوزهای بذر در تیمار کاربردخاکی ۳ کیلوگرم مولیدات آمونیم در هکتار (۵۳/۶۴ میلی گرم در گرم وزن خشک) وجود داشت که به طور معنی داری بیشتر از هگزوزهای بذر در سایر تیمارها بود. کمترین هگزوزهای بذر مربوط به تیمار شاهد (۲۵/۱۰ میلی گرم در گرم وزن خشک) بود که به طور معنی داری کمتر از میزان هگزوزهای بذر در سایر تیمارها بود.

اثر مولیدن بر افزایش کربوهیدرات های محلول در گیاه نخود بنگالی (Datta et al., 2011) و گیاه کلزا (Chen et al., 2004) گزارش شده است. احتمالاً مولیدن سبب افزایش سبزیگی برگ شده در نتیجه فتوستتزی گیاه افزایش یافته و کربوهیدرات بیشتری تولید می شود. اثر مثبت مولیدن در افزایش کلروفیل و کربوهیدرات های محلول در گندم گزارش شده است (Hu et al., 1998).

غلظت بحرانی مولیدن مورد نیاز برای رشد برخی گیاهان تعیین گردیده است. به عنوان مثال نمونه میانگین ۰/۲۳ میلی گرم مولیدن در کیلوگرم ماده خشک یونجه پیشنهاد شده است ولی در مورد نیاز گیاه باقلا به مولیدن و یا استاندارد مقدار مولیدن در بذر باقلا اطلاعاتی یافت نشد تا نتایج آزمایش حاضر با آن مقایسه شود. با توجه به اینکه پیشنهاد گردیده مقدار بهینه مولیدن مورد نیاز برای رشد در بیشتر محصولات کشاورزی بین ۴-۲ میلی گرم در کیلوگرم ماده خشک می باشد علائم کمبود زمانی بروز می کند که مقدار مولیدن به کمتر از ۰/۱ میلی گرم در کیلوگرم وزن خشک کاهش یابد یا سمیت مولیدن زمانی بروز می یابد که غلظت آن بیشتر از ۲۰ میلی گرم در کیلوگرم ماده خشک باشد (Kostova et al., 2008). به نظر می رسد در آزمایش حاضر پس از کاربرد مولیدن در غلظت های ۳-۱/۵ کیلوگرم در هکتار و یا ۲۰-۱۰

شکل ۱- اثر تیمار مولیبدات آمونیم بر کل کاروتنوئیدها (A)، کلروفیل کل (B)، ارتفاع (C) و تعداد بذر (D) باقلا. در هر شکل، میانگین‌های دارای حرف یا حروف مشابه در سطح احتمال ۰/۰۵ آزمون دانکن تفاوت معنی‌داری ندارند.

جدول ۵- تجزیه واریانس اثر تیمار مولیبدات آمونیم بر ارتفاع، رنگدانه‌های فتوسنتزی برگ، وزن غلاف و بذر باقلا

منابع تغییرات	درجه آزادی	ارتفاع گیاه	کلروفیل کل	کل کاروتنوئیدها	وزن تر غلاف	وزن تر خشک غلاف	تعداد بذر	وزن تر بذر	وزن تر خشک بذر
بلوک	۲	۰/۰۸ ^{ns}	۰/۱۳۲ ^{ns}	۰/۰۲۵ ^{ns}	۳/۳۸ ^{ns}	۰/۲۱ ^{ns}	۰/۰۰۸ ^{ns}	۱/۴۳ ^{ns}	۰/۶۹ ^{ns}
مولیبدات آمونیم	۶	۸۶/۷*	۲۹/۶۰۷*	۲/۰۶۱**	۴۴/۸۶**	۲۰/۳۴**	۱/۷۲**	۲۴/۵۰**	۱۰/۸۸**
خطا	۱۲	۲۳/۵	۱/۰۴۷	۰/۰۳۱	۳/۰۹	۱/۵۲	۰/۰۵۴	۳/۰۹	۱/۲۵
ضریب تغییرات(%)	-	۹/۹۸	۹/۷۱	۸/۵۰	۷/۲۱	۹/۹۸	۵/۳۸	۱۴/۲۰	۲۲/۴

** اختلاف معنی‌دار در سطح ۰/۰۱ * اختلاف معنی‌دار در سطح ۰/۰۱^{ns} عدم اختلاف معنی‌دار

نیز گزارش شده است (Patra and Bhattacharya, 2009). اثر تیمار مولیبدن بر بهبود رشد رویشی به تثبیت بهتر نیتروژن و افزایش دسترسی گیاهان لگوم به ترکیبات ناشی از اسیمیلایسیون نسبت داده شده است (Singh and Chaudhari, 1993). بیشترین تعداد بذر در تیمار ۳ کیلوگرم در هکتار مولیبدات آمونیم بود (۵/۲۶ عدد) که با تعداد بذر در گیاهان تیمار شده با ۳ کیلوگرم در هکتار مولیبدات آمونیم به همراه ۱۰

(۴۴/۳۹ سانتی متر) تفاوت معنی‌داری نداشت ولی به طور معنی‌داری کمتر از ارتفاع گیاه در سایر تیمارها بود (شکل ۱- c). ارتفاع گیاه در سایر تیمارها تفاوت معنی‌داری نداشت ولی به طور معنی‌داری بیشتر از ارتفاع گیاه در تیمار شاهد بود. کاهش طول میانگرمه در گیاه ذرت در شرایط کمبود مولیبدن (Agarwala et al., 1978) و اثر مثبت محلول‌پاشی مولیبدات آمونیم بر افزایش ارتفاع گیاه ماش (*Vigna radiata*)

(۱۰/۲ و ۱۰/۵۲ گرم) ولی با وزن خشک غلاف در سایر تیمارها تفاوت معنی‌داری نداشت (شکل ۲-ب). وزن خشک غلاف در تیمار شاهد با این شاخص در تیمار ۱۰ میلی‌گرم در لیتر محلول‌پاشی برگ‌گی مولیبدات آمونیم تفاوت معنی‌داری نداشت ولی به طور معنی‌داری کمتر از وزن خشک غلاف در سایر تیمارها بود.

وزن بذر: بیشترین وزن تر بذر در تیمار کاربرد خاکی ۳ کیلوگرم در هکتار به همراه محلول‌پاشی ۲۰ میلی‌گرم در لیتر بود (۱۵/۱۷ گرم) که به طور معنی‌داری بیشتر از وزن تر بذر در تیمار شاهد (۷/۸۳ گرم) و یا تیمارهای محلول‌پاشی ۱۰ و ۲۰ میلی‌گرم در لیتر مولیبدات آمونیم (به ترتیب ۹/۳۲ و ۱۰/۷۸ گرم) بود ولی با وزن تر بذر در سایر تیمارها تفاوت معنی‌داری نداشت (شکل ۲-ج). وزن تر بذر در تیمار شاهد با این شاخص در تیمار محلول‌پاشی ۱۰ میلی‌گرم در لیتر مولیبدات آمونیم تفاوت معنی‌داری نداشت ولی به طور معنی‌داری کمتر از وزن تر بذر در سایر تیمارها بود.

وزن خشک بذر در تیمار ۳ کیلوگرم در هکتار مولیبدات آمونیم به همراه ۱۰ میلی‌گرم در لیتر محلول‌پاشی برگ‌گی مولیبدات آمونیم با وزن خشک بذر در تیمار ۳ کیلوگرم در هکتار مولیبدات آمونیم تفاوت معنی‌داری نداشت (به ترتیب ۸/۲۳ و ۶/۳۳ گرم) ولی به طور معنی‌داری بیشتر از وزن خشک بذر در سایر تیمارها بود (شکل ۲-د). کمترین وزن خشک بذر در تیمارهای شاهد و تیمار محلول‌پاشی ۲۰ میلی‌گرم در لیتر مولیبدات آمونیم بود (به ترتیب ۲/۵۳ و ۳/۵۳ گرم). با توجه به اینکه گزارش شده در گیاهان یولاف و گندم، کمبود مولیبدن موجب نمو ضعیف بذر و چروکیدگی شد (Chatterjee and Nautiya, 2001; Anderson, 1956) مورد اثر مثبت مولیبدن در رشد بذر مشخص می‌شود.

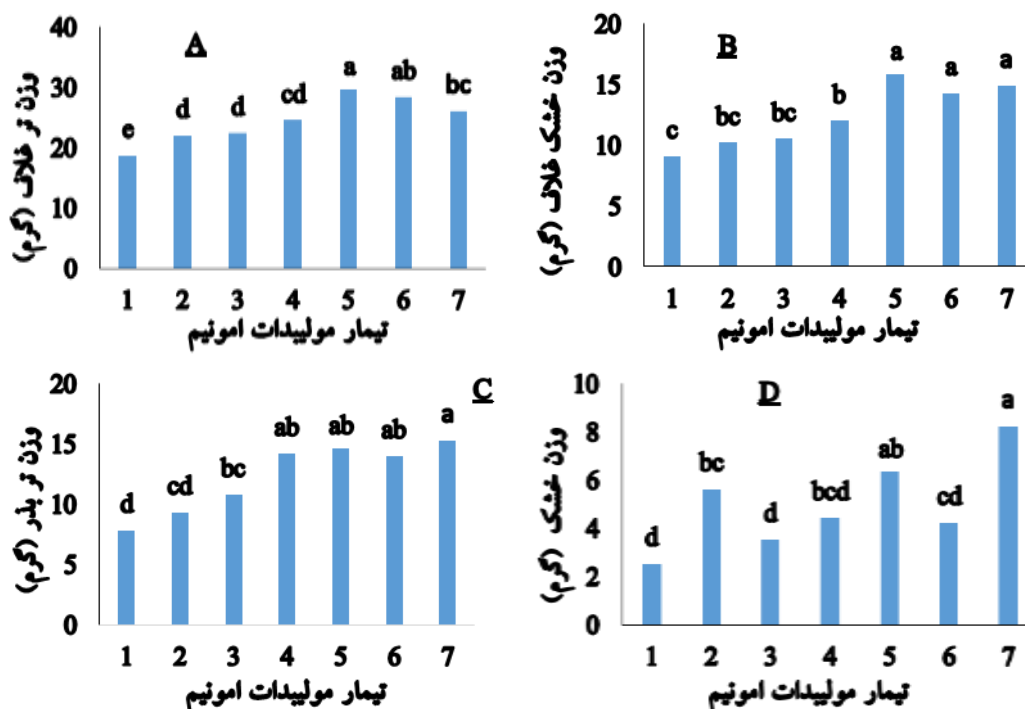
نتایج آزمایش حاضر نشان داد کاربرد تیمار مولیبدن بر بهبود شاخص‌های کیفی بذر باقلا رقم سرازیری در شرایط آب و هوایی اهواز اثر معنی‌داری داشت و همچنین سبب کاهش میزان نیترات بذر و پوسته غلاف باقلا شد. در میان تیمارها، تیمار کاربرد خاکی ۳ کیلوگرم در هکتار اثر معنی‌داری

میلی‌گرم در لیتر مولیبدات آمونیم تفاوت معنی‌داری نداشت (۵/۰۶ عدد) ولی به طور معنی‌داری بیشتر از تعداد بذر در سایر تیمارها بود (شکل ۱-د). در حالیکه گزارش شده است کاربرد ۱/۵ کیلوگرم در هکتار مولیبدات سدیم موجب افزایش عملکرد نخود کفتری (*Cajanus cajan*) شد (Malla et al., 2007). افزایش تعداد بذر پس از کاربرد مولیبدن در گیاه بادام زمینی (Bhagiya et al., 2005) و نخود (Farooq et al., 2012) گزارش شده است. بهم چنین با توجه به اینکه گزارش شده است افزایش مولیبدن در بذر نخود فرنگی و لوبیا بیشتر از مقدار لازم برای رشد گیاه تا رسیدن به مرحله بلوغ می‌باشد (Meagher et al., 1952)، به نظر می‌رسد در شرایط افزایش مولیبدن در محیط رشد، افزایش تعداد بذر یکی از مکانیسم‌های گیاهان لگوم در پاسخ به افزایش غلظت مولیبدن داخلی و برای ایجاد مخزن ذخیره مولیبدن می‌باشد.

تیمارهای مولیبدات آمونیم: ۱- شاهد، ۲- محلول‌پاشی ۱۰ میلی‌گرم در لیتر، ۳- محلول‌پاشی ۲۰ میلی‌گرم در لیتر، ۴- کاربرد خاکی ۱/۵ کیلوگرم در هکتار، ۵- کاربرد خاکی ۳ کیلوگرم در هکتار، ۶- کاربرد خاکی ۱/۵ کیلوگرم در هکتار به همراه محلول‌پاشی ۲۰ میلی‌گرم در لیتر، ۷- کاربرد خاکی ۳ کیلوگرم در هکتار به همراه محلول‌پاشی ۱۰ میلی‌گرم در لیتر

وزن غلاف: وزن تر غلاف در تیمار ۳ کیلوگرم در هکتار مولیبدات آمونیم با وزن تر غلاف در تیمار ۱/۵ کیلوگرم در هکتار مولیبدات آمونیم به همراه ۲۰ میلی‌گرم در لیتر محلول‌پاشی برگ‌گی مولیبدات آمونیم تفاوت معنی‌داری نداشت (به ترتیب ۲۹/۶۵ و ۲۸/۳۵ گرم) ولی به طور معنی‌داری بیشتر از وزن تر غلاف در تیمار شاهد (۱۸/۶۷ گرم) و سایر تیمارها بود. وزن تر غلاف در تیمار شاهد به طور معنی‌داری کمتر از وزن تر غلاف در سایر تیمارها بود (شکل ۲-ا).

وزن خشک غلاف در تیمار ۳ کیلوگرم در هکتار مولیبدات آمونیم (۱۵/۸۵ گرم) به طور معنی‌داری بیشتر از وزن خشک غلاف در تیمار شاهد (۹/۱ گرم)، کاربرد ۱/۵ کیلوگرم مولیبدات آمونیم در هکتار (۱۴/۷۸ گرم) و یا تیمارهای ۱۰ یا ۲۰ میلی‌گرم در لیتر محلول‌پاشی برگ‌گی مولیبدات آمونیم بود

شکل ۲- اثر تیمار مولیبدات آمونیوم بر وزن تر غلاف (A)، وزن خشک غلاف (B)، وزن تر بذر (C)، وزن خشک بذر (D) باقلا. * در هر شکل، میانگین‌های دارای حرف یا حروف مشابه در سطح احتمال ۰/۰۱ آزمون دانکن تفاوت معنی‌داری ندارند.

سبب افزایش میزان فنول شد. نتایج آزمایشی نشان داد که کاربرد حاکی مولیبدن نسبت به محلول‌پاشی برگ و شاهد تأثیر بهتری داشت.

بر شاخص‌های کیفی مانند پروتئین کل بذر، کربوهیدرات‌های محلول داشته است و سبب کاهش میزان نیترات بذر و پوسته غلاف باقلا شد. تیمار کاربرد حاکی ۱/۵ کیلوگرم در هکتار

منابع

- بیگی، س.، گلچین، ا. و شفیع، س. ۱۳۹۰. تاثیر سطوح مختلف نیتروژن و مولیبدن محلول غذایی بر صفات کمی و کیفی و نیترات در خیار سبز در محیط آبکشت. علوم و فنون کشت‌های گلخانه‌ای. سال دوم، شماره ۶.
- خسروی، ه. ۱۳۹۴. ریزوبیوم‌ها و نقش آنها در مدیریت نیتروژن اراضی کشاورزی زیر کشت لگوم‌ها. نشریه مدیریت اراضی. جلد ۳. شماره ۱. صص: ۳۷-۴۸.
- مجنون حسینی، ن. ۱۳۹۴. زراعت و تولید حبوبات (حبوبات در ایران). انتشارات جهاد دانشگاهی - تهران. ۲۸۴ ص.
- Abeer, A. A., Abd El-Hai and Atwa, A. M. (2014) Management of chocolate spot disease of *Vicia faba* nutritional elements. *Asian Journal of Plant Pathology* 8:45-544.
- Abu-Dayeh, A. G. H. (2006) Determination of nitrate and nitrite content in several vegetables in tulkarm distric. Msc. Thesis. An-Najah National University, Nablus, Palestine, 95 p.
- Agarwala, S. C., Sharma, C. P., Farooq, S. and Chatterjee, C. 1978. Effect of molybdenum deficiency on the growth and metabolism of corn plants raised in sand culture. *Canadian Journal of Botany* 56: 1905–1909.
- Anbuselvi, S., Sathishkumar, M., Vikram, M. and Debi parsad, P. (2011) Effect of molybdenum on nitrogen fixing enzymes of blackgram using *Anabean Azollae Sp.* treated coir waste manur under drought stress. *Aust. Journal of Basic and Applied Science* 5:252-256.
- Anderson, A. J. 1956. Molybdenum deficiencies in legumes in Australia. *Soil Science* 81: 173–192.
- Bambara, S. and Ndakidemi, P. A. (2010) Changes in selected soil chemical properties in the rhizosphere of *Phaseolus vulgaris* L. supplied with Rhizobium inoculants, molybdenum and lime. *Scientific Research and Essays* 5(7): 679-684.

- Benzie, I. F. F. and Strain, J. J. (1996) The ferric reducing ability of plasma (FRAP) as a measure of "antioxidant power": the FRAP assay. *Analytical Biochemistry* 239: 70 -76.
- Bhagiya, S. R., Polara, K. B. and Polara, J. V. (2005). Effect of B and Mo on yield, quality and nutrient absorption by groundnut. *Advances in Plant Sciences* 18 (2): 803- 806.
- Bradford M. M. (1976). A rapid and sensitive method for the quantitation of microgram quantities of protein utilizing the principle of protein-dye binding. *Analytical Biochemistry* 72: 248-254.
- Cataldo, D. A., Schrader, L. E. and Youngs, V. L. (1975) Rapid colorimetric determination of nitrate in plant tissue by nitration of salicylic acid. *Communications in Soil Science and Plant Analysis* 6:71-80.
- Chatterjee, C. and Nautiyal, N. 2001. Molybdenum stress affects viability and vigour of wheat seeds. *Journal of Plant Nutrition* 24: 1377 –1386.
- Chen, G., Nian, F. Z., Wang, Y. H. and Xu, F. S. (2004) Effect of B, Mo on fatty acid component of *Brassica napus*. *Chinese Journal of Oil Crop Science* 26: 69-71.
- Datta, J. K., Kundu, A., Hossein, S. D., Banerjee, A. and Mondal, N. K. (2004) Studies on the impact of micronutrient (molybdenum) on germination, seedling growth and physiology of Bengal Gram(*Cicer arietinum*) under laboratory condition. *Asian Journal of Crop Science* 3:55-67.
- Deo, C. and Kothari, M. L. (2002) Effect of modes and levels of Mo application on grain yield and protein content and nodulation of chickpea grown on loamy sand soil. *Communications in Soil Science and Plant Analysis* 33: 2905-2915.
- Durmu, N., Cokuncelebi, K., kadioglu, A. and Beyazoglu, O. (2002) Phenolic and sugar compositions of some *Heiracium* L. (Asteracea) leaves in north east Anatolia. *Bulgarian Journal Plant Physiology* 28: 30-35.
- El-Guibali, A., Attia, M. A. and Omran, E. H. (2016) Potassium fertilization in conjunctin with foliar applied molybdenum and humic substance for faba bean. *Journal of Soil Science and Agriculture Engineering*. Mansoura University 7: 501-507.
- Farooq, M., Wahid, A. and Siddique, K. H. M. 2012. Micronutrient application through seed treatments: a review. *Journal of Soil Sciences and Plant Nutrition* 12(1): 125–142.
- Gad, N. (2012) Response of Groundnut (*Arachis hypogaea*) plant to cobalt and molybdenum mixture. *Middle East Journal of Agriculture Research* 1: 19-25.
- Garrity, G.M., J.A. Bell, T. Lilburn. (2005) *Bergey's Manual of Systematic Bacteriology*, 2nd edn, vol. 2 (The Proteobacteria), New York: Springer.
- Hoffmann, D., Jiang, Q., Men, A., Kinkema, M., Gresshoff, P. M. (2007) Nodulation deficiency caused by fast neutron mutagenesis of the model legume *Lotus japonicus*. *Journal of Plant Physiology* 164: 460–469.
- Hu, C. X., Wang, Y. H. Wei, W. X., and Chen, H. (1998) Effects of molybdenum level in yellow brown earth on quantity structure and chlorophyll of winter wheat. *Soil Fertility* 1: 19-22.
- Kaluza, R., M. McGrath, T. C., Roberts and H. H. Schroder. (1980) Separation of phenolics of (*Sorghum bicolor* L) Mench grain, *Journal of Agricultural and Food Chemistry* 28: 1191.
- Korayem, A. M. and Ameen, H. H. (1989) Influence of molybdenum on the root knot nematode, *Meloidogyne javanica* infecting broad bean. *Annals of agricultural Science, Moshtohor (Egypt)*.
- Kostova, D., Kanazirska, V. and Kamburova, M. (2008) A comparative analysis of different vegetable crops for content of manganese and molybdenum. *Agronomy Research* 6: 477-488.
- Kovacs, B., Puskas-Preszner, A., Huzsvai, L., Levaib, L. and Bodi, E. (2015) Effect of molybdenum treatment on molybdenum concentration and nitrate reduction in maize seedlings. *Plant Physiology and Biochemistry* 96: 38-44.
- Malla, R. M., Padmaja, B., Malathi, S. and Jalapathi, R. L. 2007: Effects of micronutrients on growth and yield of pigeonpea. *Journal of Semi-Arid Tropical Agricultural Research* 5: 1–3.
- Marschner, P. (2012) *Mineral Nutrition of Higher Plants*. Elsevier Pub. 627 p.
- Martin, S., Saco, D., and Alvarez, M. (1995) Nitrogen metabolism in *Nicotiana rustica* L. grown with molybdenum: 11. Flowering stage. *Communications in Soil Science and Plant Analysis* 26:1733- 1747.
- Meaghe, W. R. Johnson, C. M. and Stout, P. R. (1952) Molybdenum requirement of leguminous plants supplied with fixed nitrogen. *Plant Physiology* 27: 223-230.
- Mengel, K. and Kirkby, E. A. (2001) *Principles of Plant Nutrition*. 5th ed. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Nicholas, D. G. (1975) Trace elements in soil-plant-animal-system. Academic Press, New York, PP. 181-198.
- Noor, S., Hannan, M. A. and Islam, M. S. (1997) Effect of molybdenum and boron on the growth and yield of groundnut. *Indian Journal of Agricultural Research* 31: 51-58.
- Ozturk, A. and Aydin, F. (2004) Effect of water stress at various growth stages on some quality characteristics of winter wheat. *Journal of Agronomy and Crop Science* 19: 93.
- Randall, P. J. (1969) Changes in nitrate and nitrate reductase levels on restoration of molybdenum to molybdenum-deficient plants. *Australian Journal of Agricultural Research* 20: 635–642.

- Sallam, A. M. and Sadek, J. G. (2012) Impact of molybdenum and boron as foliar application on growth, yield, some chemical composition and seed quality of faba bean (*Vicia faba* L.). *Minufiya Journal of Agricultural Research* 3: 1069-1086.
- Sawdago, W. R., Meda, A., Lamien, C. E., Kiendrebeogo, M., Guissou, I. and Na Coulma., O. G. (2006) Phenolic content and antioxidant activity of six Acanthaceae from Burkina Faso. *Journal of Biological Sciences* 6: 249-252.
- Sims, J. L., Thompson, W. C. and Philips, S. H. (1969) Molybdenum recommendation for legumes. *Agronomy Notes* 130. University of Kentucky, USA. [Http://unknowledge.uky.edu/pss_notes/130](http://unknowledge.uky.edu/pss_notes/130).
- Singh, A. L. and Chaudhari, V. (1993) Nitrate Reductase activity as an indicator of molybdenum deficiency in groundnut. *Groundnut News* 5(2): 6.
- Togay, Y., Togay, N., Dogan, Y. (2008) Research on the effect of phosphorus and molybdenum applications on the yield and yield parameters in lentil (*Lens culinaris* Medic.). *African Journal of Biotechnology* 7:1256-1260.
- Vieira, R. F., Cardoso, E. J. B. N., Vieira, C., Cassini, S. T. A. (1998) Foliar application of molybdenum in common beans. I. Nitrogenase and reductase activities in a soil of high fertility. *Journal of Plant Nutrition* 21:169-180.
- Xia, M. Z. and Xiong, F. Q. (1991) Interaction of molybdenum, phosphorous and potassium on yield in *Vicia faba* L. *Journal of Agricultural Sciences Mansoura University* 117:85-89.
- Xia, M. Z., Yang, Y. and Bai, H. Y. (1984) Effect of trace element on physiological function and yield of *Vicia faba*. *Plant Physiology Communication* 6:28-30.
- Zimmer, W. and Mendel, R. (1999) Molybdenum metabolism in plants. *Plant Biology* 160-168.

Effects of molybdenum on some biochemical indices of Broad Bean (*Vicia faba* L. cv, “Saraziri”)

NasimTahmasebi ¹, Seyed Abdullah Eftekhari ^{1*} and Mokhtar Heidari ²

¹ Department of Horticultural Sciences, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran

² Department of Horticultural Sciences, Agricultural Sciences and Natural Resources University of Khuzestan, Mollasani, Khuzestan, Iran

(Received: 29/05/2019, Accepted: 02/11/2019)

Abstract

The present experiment was conducted to investigate the effect of ammonium molybdate on some biochemical indices of broad bean plant in Ahvaz climatic conditions (Khuzestan, southwest of Iran). Experiments were carried out on the field with the following treatments: control (without the use of molybdenum), soil application of ammonium molybdate (1.5 and 3 kg/ha), leaf spraying of ammonium molybdate (10 and 20 mg/ L), soil application of ammonium molybdate (1.5 Kg /ha) leaf spraying of ammonium molybdate (20 mg/ L) soil application of ammonium molybdate (3 Kg /ha) and leaf spraying of ammonium molybdate (10 mg/ L). The results showed that seed molybdenum concentration increased significantly in all molybdenum treatments compared to the control, and after soil application of ammonium molybdate (3 Kg /ha) and leaf spraying of ammonium molybdate (10 mg/ L), the highest amount of seed molybdenum was observed. Ammonium molybdate treatments significantly increased total carotenoids, total chlorophyll, seed number and plant height, as well as fresh and dry weight of pod and seed compared to the control treatment. The use of molybdenum significantly reduced the amount of nitrate in seeds and shell of broad bean pod. The lowest nitrite in seed was observed in leaf spraying of ammonium molybdate (20 mg/ L). Application of 3 kg/ha of ammonium molybdate significantly increased the soluble carbohydrates (petoses, hexoses and glucose) and the protein content of seed. Also, the highest amount of phenolic in seed was observed in plants treated with 1.5 and 3 kg/ha of ammonium molybdate. The results showed that both methods of soil application and molybdenum spray application altered the fresh and dry weight and also biochemical composition of seeds and pods.

Key words: Ammonium molybdate, Leaf spraying, Legum, Micronutrients, Soil application, Yield

Corresponding author, Email: eftekhari@scu.ac.ir